

ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ

У світовій економіці кризові процеси сповільнились і як наслідок, значна кількість європейських країн перейшли до поступової макроекономічної стабілізації та відновлення в них процесів економічного пожвавлення. Ця ситуація сприяла створенню середовища, яке знизило глобальні ризики для економічної активності. Стосовно економіки України, зазначене середовище уможливило започаткування економічного зростання. Проте поточний стан вітчизняної економіки, незважаючи на досягнуті позитивні зрушення післякризового періоду, не дає підстав щодо подальшого економічного розвитку. Структурні характеристики розвитку країни показують, що зростання не сприяє подоланню суперечностей економічного розвитку, які негативно вплинули на стійкість економіки України в період фінансово-економічної кризи. Виходячи з цього, проблеми економічного розвитку в Україні набирають велику актуальність, вивчення прикладних питань даної теми заслуговує на глибше дослідження. Це може сприяти вибору ефективних напрямів розвитку виробництва, досягненню вищих темпів економічного зростання, підвищенню рівня матеріального добробуту населення.

Економічний розвиток в тій чи іншій мірі досліджувався в багатьох працях учених-економістів. Так, проблемам економічного розвитку приділяли значну увагу відомі економісти-науковці такі як: А. Сміт [1], Д. Рікардо [2], А.Маршал, Дж. Мілль [3], Й. Шумпетер [4], У. Льюїс, К. Мерфі, Дж. Стігліц, Т. Веблен, О.І. Амоша[5], А. Д. Войтович, В.І.Пила, Т.О. Стеценко, Д.М. Стеченко [6] та інші.

Соціально-економічний та сталий розвиток національного господарства залежить від результатів роботи промислового сектору України. Рівень та стан розвитку промисловості регіону в значному ступені впливає на стан національної економіки. Це обумовлює потребу в дослідженні показників економіки України як на мікро-, так і на макрорівні для розробки нової парадигми економічного розвитку промисловості регіону.

Метою статті є аналіз тенденцій економічного розвитку промисловості на рівні регіону та виявлення загроз стабільного розвитку промислової галузі в умовах трансформації ринкових відносин в економіці України.

Основним макроекономічним показником, що характеризує економічний розвиток країни вважається збільшення показників валового внутрішнього продукту, який характеризує ринкову вартість усіх кінцевих товарів і послуг, вироблених у межах країни за допомогою факторів виробництва протягом певного періоду часу. Після глибокого падіння ВВП у 2009 р. у 2010 р. економіка України почала демонструвати відновлення. Разом з тим повільні темпи економічного пожвавлення свідчать про значні виклики для України щодо забезпечення стійкості такого відновлення (рис. 1).

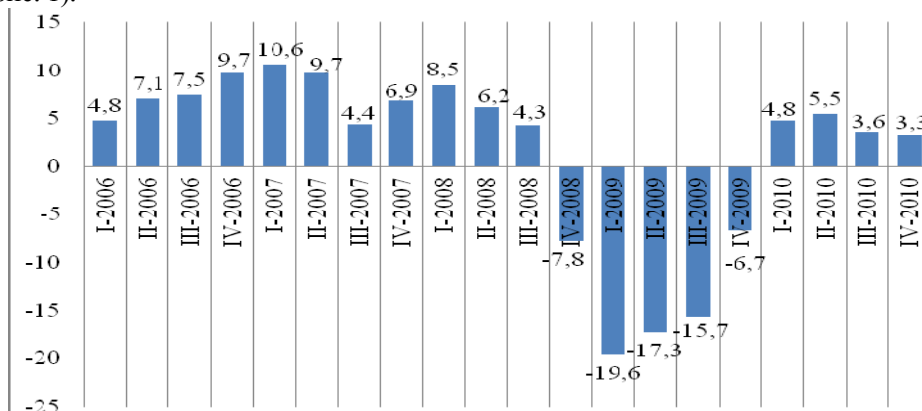

Рис. 1. Поквартальна динаміка ВВП України у 2006-2010 рр., % до аналогічного кварталу попереднього року

Починаючи з IV кварталу 2008 року спостерігалось різке падіння ВВП, яке продовжувалось до I кварталу 2010 року. З початку 2010 р. ВВП України порівняно з відповідним періодом минулого року зріс на 4,8%. При цьому досить оптимістичні очікування першої половини року були послаблені

сповільненням економічного зростання третього та четвертого кварталів 2010 року, коли показник приросту ВВП зменшився до 3,6 та 3,3% відповідно. Приріст реального валового внутрішнього продукту України у 2010 році становив 4,2% після його суттєвого падіння на 14,8% в 2009 році. Номінальний ВВП за 2010 рік дорівнював 1094,6 млрд. грн. і порівняно з попереднім роком збільшився на 19,8%.

На динаміку змін ВВП впливала і валова додана вартість за видами економічної діяльності відповідно до секцій КВЕД (рис. 2).

Рис. 2. Структура валової доданої вартості у 2010 р. за видами економічної діяльності, %

Наведені дані свідчать, що в економіці України роль промисловості залишається провідною: у галузі виробляється близько 40% від загальноекономічного випуску товарів і послуг, 80% від їх експорту, створюється більше 30% валової доданої вартості. У промисловості сконцентровано приблизно третину основних засобів із зайнятих в економіці. Також слід зазначити, що промислове виробництво є одним з основних джерел оплати праці найманих працівників, прибутків підприємців, податкових і валютних надходжень держави. Так, за даними Держкомстату за рахунок роботи промисловості оплата праці найманих працівників складає майже 30% від загального фонду (рис. 3).

Згідно показників виконання Зведеного бюджету податкові надходження від роботи промислових підприємств в період 2007-2010 рр. склали в середньому 57,5%.

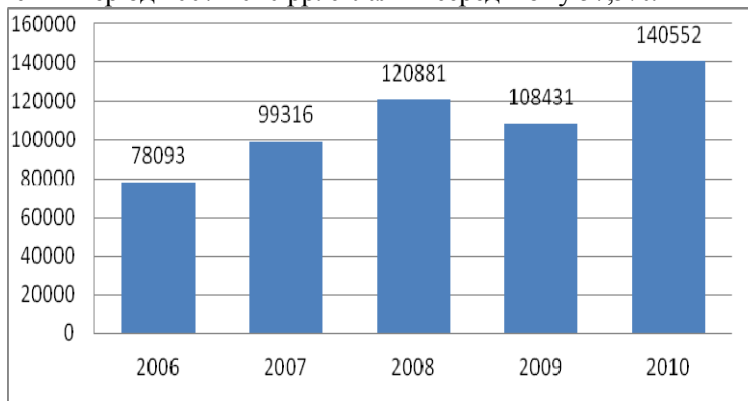

Рис. 3. Оплата праці найманих працівників за рахунок роботи промисловості, у фактичних цінах, млн. грн.

Виходячи з вище наведених фактів, стає зрозумілим те, що визначальними для стану всієї національної економіки стають рівень, тенденції та перспективи промислового зростання й розвитку [7]. Це обумовлює потребу в дослідженні показників розвитку промисловості України з метою визначення недоліків економічного розвитку [8] (табл. 1).

Важливими ознаками промислової динаміки залишаються нестійкість темпів (щорічні коливання в значному діапазоні) та міжгалузева нерівномірність зростання. З даних, наведених в табл. 1, можна побачити, що на протязі 2006-2008 рр. в середньому обсяги виробництва промислової продукції зменшувалися в середньому на 10,3%. Лише в 2010 році індекс обсягів промислової продукції збільшився на 33,1% в порівнянні з минулим роком і склав 111,2%. Обсяг реалізованої продукції промисловості в середньому збільшувався на 1,2% (у порівнянні з попереднім роком).

Таблиця 1

Основні показники розвитку промисловості України

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	Темпи росту, %		
						2010 2007	2010 2008	2010 2009
Індекс обсягів промислової продукції, %	106,2	107,6	94,8	78,1	111,2	3,4	17,3	42,4
Обсяг реалізованої продукції промисловості (у фактичних цінах), млрд. грн.	551,7	717,1	916,6	806,5	1065,1	48,5	16,2	32,1
Середньорічна кількість штатних працівників у промисловості, тис. осіб	3361	3287	3188	2851	2842	-13,5	-10,8	-0,3
Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників у промисловості, грн.	1212	1554	2017	2117	2580	66,0	27,9	21,9
Обсяги експорту товарів, млн. дол. США	38368,0	49296,1	66967,3	39695,7	51405,2	4,3	-23,2	29,5
Ступінь зносу основних засобів, %	58,6	59,3	58,4	62,0	63,8	7,6	9,2	2,9
Індекс інвестицій в основний капітал, %	115,3	127	94,7	67,6	90,5	-28,7	-4,4	33,9
Питома вага інвестицій в основний капітал промисловості	35,8	34,1	32,9	38,0	34,2	0,3	3,9	-10,0
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств.	5,8	5,8	4,9	1,8	3,6	-37,9	-26,5	100
Чистий прибуток (збиток) промислових підприємств	22630,1	29286,9	55542,5	-14192,5	11889,6	-59,4	-78,6	-16,2
Частка збиткових підприємств, %	34,7	33,4	38,9	40,3	40,8	22,2	4,9	1,2
Кількість інноваційно активних підприємств у промисловості	1118	1472	1397	1411	1462	-0,7	4,7	3,6
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	10,0	11,5	10,8	12,8	13,8	20,0	27,8	7,8

Настільки незначне в процентному співвідношенні зростання пояснюється, по-перше, збільшенням ступеня зносу основних засобів (у порівнянні з 2006 р. в 2010 р. цей показник збільшився майже на 5,2% і склав 63,8%). По-друге, в силу невеликих обсягів інвестицій в основний капітал промисловості (в середньому 35%) спостерігався незначний ефект. По-третє, низьким рівнем інноваційної активності підприємств (у 2010 р. кількість підприємств, які впроваджували інновації, склало лише 13,8%). Частка збиткових підприємств в 2010 р. збільшилась на 6,1 % в порівнянні з 2006р. і склала 40,8%.

На сьогоднішній день промисловість України характеризується наступними проблемами в різних сферах. Так, у сфері управління виробництвом продукції можна визначити проблеми складності і динамічності виробничих процесів, високий рівень зносу основних засобів, висока енергоємність продукції, що вироблена промисловими підприємствами, швидке моральне старіння деяких видів промислової продукції, низька її якість, відсутність уніфікованої дієвої системи організації технологічного процесу і управління на підприємствах [9].

Хід кризових процесів в 2008-2009 рр. підтвердив наявність таких основних недоліків національного промислового виробництва, як висока кон'юнктурна вразливість, низька конкурентоздатність продукції, обмеженість внутрішнього попиту в умовах загострення проблем збуту на світових ринках.

Це висуває у ранг першочергових завдань підвищення ефективності та створення передумов подальшого соціально-економічного розвитку, а також посилення конкурентних позицій промисловості. Останнє десятиліття у цьому сенсі було періодом втрачених можливостей внаслідок неефективності інвестиційно-інноваційної політики, відсутнього негативного впливу монополізму, незбалансованої конкурентної політики [10].

За даними головного управління статистики у Донецькій області найбільшу питому вагу в загальнодержавних показниках роботи промисловості України за 2010 році займає Донецький регіон, ключовими галузями якого є машинобудування, чорна та кольорова металургія, вугільна та хімічна промисловість, виробництво будівельних матеріалів, електроенергетика та харчова промисловість (рис. 4).

Обсяг реалізованої продукції в Донецькому регіоні у 2010 році склав 203125,4 грн., що склало майже 20% в загальнодержавному обсязі [11]. Це підтверджує необхідність врахування регіонального виміру реалізації завдань економічних реформ та соціально-економічного розвитку в цілому.

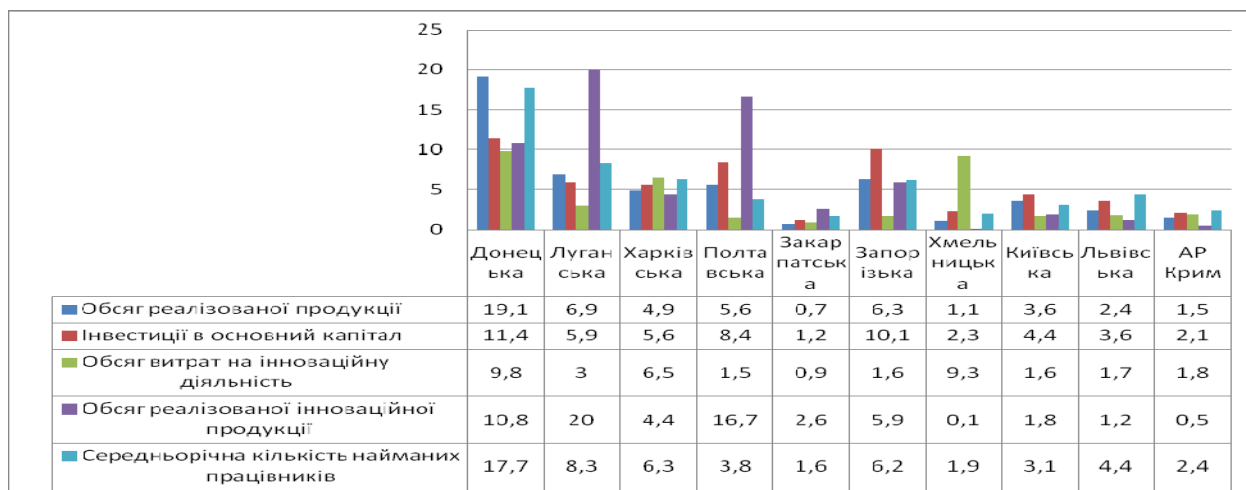

Рис.4. Питома вага в загальнодержавних показниках роботи промисловості України за 2010 році (%)

Динаміка Донецького регіону у окремих показниках свідчить, що якщо під впливом кризових явищ 2008-2009 рр. сукупний внесок Донецької області у загальний обсяг реалізованої промислової продукції, експорту товарів, інвестицій в основний капітал помітно скоротився, то за підсумками 2010 року частка Донецької області знову зросла і навіть перевищила докризові значення. Така тенденція спостерігається і в інноваційній діяльності області (рис. 5).

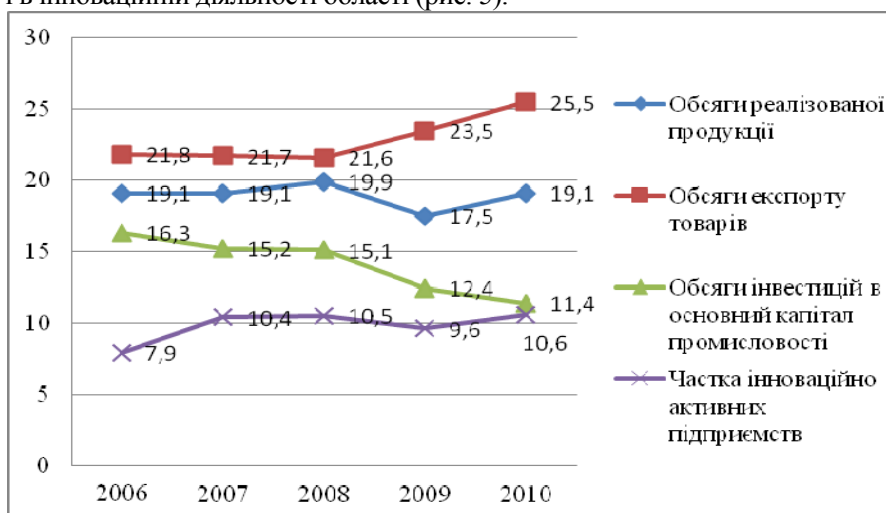

Рис. 5. Динаміка Донецької області у окремих показниках розвитку 2006-2010 рр., %

Обсяги реалізованої продукції та експорту товарів зрівнялись з до кризовими показниками. В 2010 році частка інноваційно-активних підприємств збільшилась лише на 2,7 %, обсяг інвестицій в основний капітал промисловості знизився на 4,9 % в порівнянні з 2006 роком. Зазначені тенденції дозволяють стверджувати, що негативний вплив кризових явищ 2008-2009 рр. на економічний розвиток Донецького регіону мав масштабний характер, як наслідок динамічного розвитку регіону до початку кризи. Підсумки роботи промисловості Донецької області в період 2006-2010 рр. представлені в табл. 2.

На основі представлених даних, можна зробити висновок, що в Донецькому промисловому регіоні в 2008-2009 рр. спостерігалися наслідки світової економічної кризи, що позначилися негативними тенденціями в промислових процесах. Тільки в 2010 рік індекс обсягу промислової продукції області збільшився порівняно з 2009 роком на 36,5% і склав 114,7%. (по Україні – відповідно 111,2% проти 78,1%). Найбільший приріст в 2010 році спостерігався на машинобудівних підприємствах, він склав 53,6%. В металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів приріст за 2010 рік порівняно з попереднім роком склав 15,4%, в переробній промисловості – 19,8%.

Ці факти свідчать що, економічний стан промисловості Донецького регіону перебуває на етапі відновлення тенденцій економічного зростання, характерних для докризового періоду та вийшов на

траєкторію посткризового відновлення. Важливим напрямом державної політики на цьому етапі є забезпечення стійкості позитивних економічних результатів та створення передумов для подальшого економічного зростання [12].

Таблица 2

Індекси обсягів промислової продукції в Донецькому регіоні
2006-2010рр. (відсотків до попереднього року)

	Зміна рівня показника за роками							
	2006	2007	2008	2009	2010	Темпи росту, %		
						$\frac{2010}{2007}$	$\frac{2010}{2008}$	$\frac{2010}{2009}$
Донецька область	106,1	107,7	92,2	78,2	114,7	6,5	24,4	46,7
у т.ч. підприємства добувної промисловості	101,4	96,7	97,3	90,3	103,0	6,5	5,8	14,1
підприємства переробної промисловості	106,0	109,4	91,7	73,0	119,8	9,5	30,6	64,1
легка промисловість	86,3	104,2	99,2	85,9	100,9	-3,2	1,7	17,5
виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	98,7	110,7	96,9	86,0	115,2	4,1	18,9	33,9
хімічна та нафтохімічна промисловість	102,8	104,0	101,8	66,8	103,4	-0,6	1,6	54,8
підприємства металургійного виробництва та з виробництва готових металевих виробів	107,7	107,1	87,2	75,2	115,4	7,7	32,3	53,4
підприємства машинобудування	104,1	119,8	102,2	58,6	153,6	28,2	50,3	162,1

Подальший економічний розвиток промисловості Донецького регіону потребує уваги до деяких загроз стабільного розвитку промисловості, а саме: домінування переважно екстенсивного типу господарювання; високий рівень енергетичної залежності локального виробництва та відсутність структурно-інноваційних зрушень, спрямованих на зменшення матеріалоемності, енергоємності продукції, що виробляється на місцях, її здешевлення та підвищення конкурентоспроможності; збереження орієнтації промислового виробництва на збільшення експорту продукції енергоємного та екологічно-ризикованого виробництва (металургійне, хімічне, деревообробне тощо), що цілком залежить від короткострокових тенденцій поживлення світової ринкової кон'юнктури на групу сировинних товарів та напівфабрикатів; неефективність дотаційних та субвенційних механізмів подолання соціально-економічної відсталості територій; слабкість та нерозвиненість міжрегіональних коопераційних зв'язків; затримки у підготовці та укладанні Угод щодо регіонального розвитку як інструменту реалізації стратегій розвитку регіону.

Усунення наведених загроз для подальшого розвитку промислових підприємств в Донецькому регіоні можуть бути реалізовані в найближчі роки, якщо буде здійснена державна підтримка їх реалізації. На нашу думку, необхідно розробити та впровадити системні внутрішні реформи, пріоритетними напрямками яких були б заходи з підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників для завоювання нових ринків збуту, посилення інноваційної спрямованості і зміцнення стійкості підприємств до кризових явищ.

Література

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
2. Ricardo D. The Principles of Political Economy and Taxation / D. Ricardo. – 1817. – 960 p.
3. Mill D. Principles of Political Economy / D. Mill, 1848. – 1167 p.
4. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. А. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
5. Амоша О.І. Концептуальні засади науково-технічного розвитку регіону / О.І. Амоша. – Донецьк, 2002. – 172 с.
6. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки / Д.М. Стеченко. – К.: МАУП, 2000. – 176 с.
7. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687с.
8. Основные показатели развития промышленности Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

9. Цопа Н.В. Управление развитием промышленных предприятий: методология, модели, методы: монография / Н.В. Цопа. – Донецк – Симферополь, ИТ «АРИАЛ», 2010. – 320 с.
10. Біла С.О. Регіони України у післякризовий період: ризики та перспективи розвитку: аналітична доповідь / С.О. Біла, О.В. Шевченко, В.І. Жук, М.О. Кушнір, І. В. Валюшко. – К.: НІСД, 2011. – 38 с.
11. Промисловість Донецької області в порівнянні з регіонами України 2010: статистичний збірник. – Донецьк, 2011. – 84 с.
12. Рекова Н.Ю. Діагностика економічного стану України як ре-зультат розвитку промислових підприємств / Н.Ю. Рекова, О.С. Поважний // Менеджер. – 2010. – №1. – С. 5-17.
13. Ноговіцин О.В. Деякі особливості розвитку технологічної бази машинобудування України / О.В. Ноговіцин, В.А. Тітов, С.Є. Красний // Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – Серія: Машинобудування. – 2009. – № 56. – С. 258-262.

336.132.11

*Деркач М.І., д.е.н., доцент,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара*

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Одним із ключових факторів підвищення якості державного управління є його децентралізація. Децентралізація державного управління, насамперед фіскальна, є одним з найважливіших елементів розвитку демократії та ефективним інструментом регулювання економіки. У Європейській хартії місцевого самоуправління [1] задекларовано «право і спроможність органів місцевого самоврядування у межах закону здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення».

Останнім часом у більшості промислово-розвинених країнах світу спостерігається тенденція до децентралізації державної влади і, незважаючи на ряд суттєвих відмінностей процесу децентралізації державного управління в різних державах, існують загальні закономірності, які доцільно враховувати при розвитку даного процесу і в Україні.

У економічній літературі є вагомий напрацювання, що пов'язані із визначенням оптимального ступеня державного регулювання економіки, серед яких і децентралізація публічних фінансів. Зокрема, це пошук новітніх ефективних методів державного регулювання економіки у контексті сучасної економічної теорії присвячені глибоко науково обґрунтовані, а також багато в чому провокаційні роботи знаних іноземних науковців З.Хорста [2], Г.Хезлітта [3], П.Хейне [4], Ю.Немеца, Г.Райта [5], Фрідріха фон Хайека, В.Оутса, Я.Брюкнера, К.Фукасаку, Р.Берда, В.Томаса, Д.Кауфмана, Дж.Шарпа [6] та інших. Децентралізація розглядається у світлі зміни ролі урядів, оптимізації процесу державного регулювання економіки, національних особливостей розвитку. Разом з тим, відсутнє комплексне дослідження передумов та чинників, а також теоретичне обґрунтування закономірностей децентралізації фіскальних функцій держави.

Метою статті є теоретичне обґрунтування закономірностей розвитку фіскальної децентралізації державного управління, а також визначення ключових принципів та факторів розвитку децентралізації фіскальних функцій держави.

Закономірності фіскальної децентралізації є суттєвими, постійно повторюваними взаємозв'язками явищ, що визначають етапи і форми процесу становлення й розвитку децентралізації фіскальних функцій держави. Фактично вони є найважливішими тривалими тенденціями із властивими їм суперечностями, які визначають особливості, риси та властивості фіскальної децентралізації державного управління. Аналіз накопиченого міжнародного досвіду децентралізації фіскальних функцій держави і виявлення її основних тенденцій у наших попередніх дослідженнях [2] дає підстави для виділення наступних закономірностей фіскальної децентралізації.

Перша закономірність ґрунтується на тому, що децентралізація державного управління є ефективним інструментом сталого розвитку держави тільки за умови зрілості та високої якості місцевого управління. Чим компетентніше і відповідальніше місцеві чиновники, тим більше позитивних ефектів буде від децентралізації влади. Професіоналізм, відповідальність, чесність, порядність мусять стати основними вимогами у процесі формування нового апарату місцевих чиновників.

Наступна закономірність виключення паралелізму функцій державного управління полягає у тому, що розмежування предметів ведення і компетенції здійснюється таким чином, щоб вони не